

HOTĂRÂREA CURȚII

21 martie 1991*

Republica Italiană
împotriva
Comisiei Comunităților Europene

„Ajutoare de stat pentru întreprinderi din sectorul textilelor/îmbrăcăminte”

Cauza C-303/88

În cauza C-303/88,

Republica Italiană, reprezentată de domnul Luigi Ferrari Bravo, șef al Serviciului de contencios diplomatic, în calitate de agent, asistat de domnul Ivo M. Braguglia, avvocato dello Stato, cu domiciliul ales în Luxemburg, la sediul Ambasadei Italiei, 5, rue Marie-Adelaïde,

reclamantă,

susținută de

Regatul Spaniei, reprezentat de domnul Javier Conde de Saro, director general pentru coordonare juridică și instituțională comunitară în Ministerul Afacerilor Externe, precum și de doamna Rosario Silva de Lapuerta, abogado del Estado, membră în Serviciul juridic al statului pentru contencios în fața Curții de Justiție, în calitate de agenți, cu domiciliul ales în Luxemburg, la sediul Ambasadei Spaniei, 4-6, boulevard Emmanuel Servais,

intervenient,

împotriva

Comisiei Comunităților Europene, reprezentată de domnul Antonino Abate, consilier juridic, în calitate de agent, cu domiciliul ales în Luxemburg, la biroul domnului Guido Berardis, membru al Serviciului juridic, Centre Wagner, Kirchberg,

* Limba de procedură: italiana.

pârâtă,

având ca obiect anularea Deciziei 89/43/CEE a Comisiei din 26 iulie 1988 privind ajutoarele acordate de guvernul italian grupului ENI-Lanerossi (JO 1989, L 16, p. 52),

CURTEA,

compusă din domnii O. Due, președinte, G. F. Mancini, T. F. O'Higgins, J. C. Moitinho de Almeida, G. C. Rodríguez Iglesias și M. Díez de Velasco, președinți de cameră, Sir Gordon Slynn, domnii C. N. Kakouris, F. A. Schockweiler F. Grévisse și M. Zuleeg, judecători,

avocat general: domnul W. Van Gerven

grefier: domnul H. A. Rühl, administrator principal,

având în vedere raportul de ședință,

după ascultarea susținerilor orale ale părților în ședința din 12 iulie 1990,

după ascultarea concluziilor avocatului general în ședința din 11 octombrie 1990,

pronunță prezenta

Hotărâre

1 Prin cererea depusă la grefa Curții la 16 octombrie 1988, Republica Italiană a solicitat, în temeiul articolului 173 primul paragraf din Tratatul CEE, anularea Deciziei 89/43/CEE a Comisiei din 26 iulie 1988 privind ajutoarele acordate de guvernul italian grupului ENI-Lanerossi. Această decizie, notificată guvernului italian prin scrisoarea din 10 august 1988, a fost publicată în *Jurnalul Oficial* din 20 ianuarie 1989 (JO L 16, p. 52).

2 Prin decizia menționată, Comisia a constatat că ajutoarele acordate, între 1983 și 1987, grupului ENI-Lanerossi sub forma unor injecții de capital pentru filialele acestuia care produceau îmbrăcăminte pentru bărbați încălcau dispozițiile articolului 93 alineatul (3) din tratat și erau incompatibile cu piața comună în sensul articolului 92 din tratat. Prin urmare, era necesar ca ajutoarele să fie eliminate prin recuperare.

3 Din motivarea deciziei în litigiu reiese că ENI (Ente nazionale idrocarburi), care este un holding de stat, a preluat societatea Lanerossi (denumită în continuare „Lanerossi”) în 1962. Pierderile înregistrate între 1974 și 1979 de patru filiale ale Lanerossi în sectorul îmbrăcăminte pentru bărbați, și anume Lanerossi Confezioni (Arezzo, Macerata, Orvieto), Intesa (Maratea, Nocera, Gagliano), Confezioni di filottrano (Ancona) și Confezioni monti (Pescara) (denumite în continuare „patru filiale”), au fost compensate de statul italian. Sesizată cu o plângere în această privință, Comisia a informat guvernul italian, prin scrisoarea din 26 iunie 1980, că ajutoarele respective puteau beneficia de o derogare de la regula privind incompatibilitatea prevăzută la articolul 92 alineatul (1) din tratat numai dacă erau limitate în timp și numai dacă programul de restructurare care i-a fost notificat era aplicat astfel încât societățile respective să își regăsească, în termen scurt, viabilitatea și autonomia.

4 Întrucât problemele filialelor au persistat, Comisia a precizat, în scrisoarea din 20 mai 1983, că deși, având în vedere importanța socială și regională a întreprinderilor respective, nu se opusese acordării ajutoarelor până la sfârșitul anului 1982, acum se îndoia că acordarea ajutoarelor putea continua fără să contravină bunei funcționări a pieței comune. După ce a reamintit obligația care le revine statelor membre, în temeiul articolului 93 alineatul (3) din tratat, de a notifica proiectele destinate să instituie sau să modifice ajutoarele, Comisia a invitat guvernul italian să o informeze cu privire la intențiile acestuia în termen de două săptămâni de la primirea scrisorii respective. Prin telexul din 24 iunie 1983, guvernul italian a confirmat intenția de a notifica orice intervenție viitoare în favoarea filialelor în cauză. Prin scrisoarea din 2 noiembrie 1983, guvernul a informat Comisia că nu preconiza să acorde niciun ajutor nou filialelor în cauză deoarece conducerea grupului ENI-Lanerossi a considerat că restructurarea acestora este imposibilă.

5 Informată de presă că guvernul continuă compensarea pierderilor filialelor, deși nu îi fusese notificat niciun proiect în acest sens și considerând că această situație încalcă deciziile pe care le comunicase guvernului, Comisia a inițiat procedura prevăzută la articolul 93 alineatul (2) primul paragraf din tratat și, prin scrisoarea din 19 decembrie 1984, a somat guvernul italian să își prezinte observațiile. Această procedură a condus la 26 iulie 1988 la adoptarea deciziei contestate.

6 La 26 ianuarie 1989, guvernul italian a depus o cerere pentru ordonanță președințială pentru a obține suspendarea executării articolului 2 din Decizia 89/43, citată anterior, care ordona recuperarea ajutoarelor acordate. Această cerere a fost respinsă prin Ordonanța președintelui Curții din 17 martie 1989.

7 Prin ordonanța din 15 martie 1989, Curtea a admis guvernul spaniol ca intervenient în sprijinul concluziilor guvernului italian.

8 Pentru o expunere mai amplă a faptelor litigiului, a derulării procedurii, precum și a motivelor și argumentelor părților, se face trimitere la raportul de ședință. Aceste elemente din dosar sunt reluate în cele ce urmează numai în măsura în care sunt necesare pentru raționamentul Curții.

9 Guvernul italian susține că decizia în litigiu a fost adoptată încălcând articolele 92 și 93 din tratat. În acest sens, guvernul invocă diverse motive întemeiate succesiv pe lipsa unui ajutor de stat în sensul articolului 92 alineatul (2) din tratat, pe încălcarea principiului egalității de tratament între întreprinderile aflate în proprietate publică și întreprinderile private, pe absența efectului ajutorului în litigiu asupra comerțului și concurenței comunitare, pe încălcarea articolului 92 alineatul (3) literele (a) și (c), pe încălcarea principiului încrederii legitime, pe ilegalitatea efectelor atribuite pretensei lipse a notificării și pe insuficiența motivării restituirii ajutoarelor solicitate. Ultimul argument este întemeiat pe imposibilitatea practică de a recupera ajutorul în litigiu.

Cu privire la lipsa unui ajutor de stat în sensul articolului 92 din tratat

10 Guvernul italian susține că, în decizia în litigiu, Comisia nu a stabilit că cele 260,4 miliarde LIT, utilizate pentru a compensa pierderile de funcționare înregistrate de filiale între 1983 și 1987, proveneau din fonduri de stat și că, în consecință, aceste injecții de capital se încadrau în noțiunea de ajutor de stat. În acest sens, guvernul precizează că, în conformitate cu legile care au creat grupul, ENI trebuie să funcționeze, fără să se bazeze pe fondurile de dotare de stat, prin intermediul resurselor proprii care provin din autofinanțare și din accesul la piețele naționale și străine de capital. Guvernul adaugă că, deși este adevărat că ENI a primit capital de dotare în 1983 și 1985 pentru sectorul textilelor, Comisia nu a demonstrat deloc că resursele utilizate pentru acoperirea pierderilor celor patru filiale proveneau din aceste fonduri.

11 În această privință, trebuie reamintit că, potrivit unei jurisprudențe constante (a se vedea, în special, Hotărârea din 2 februarie 1988, Van der Kooy, punctul 35, cauzele 67/85, 68/85 și 70/85, Rec., p. 219), nu este necesar să se facă o distincție între cazurile în care ajutorul este acordat direct de stat și cazurile în care este acordat de organisme publice sau private pe care statul le instituie sau le desemnează pentru administrarea ajutoarelor. În cazul de față, mai multe elemente din dosar dovedesc că injecțiile de capital au rezultat dintr-o acțiune imputabilă statului italian.

12 Potrivit Legii nr. 136 din 10 februarie 1953 (GURI 1953, nr. 72) privind înființarea grupului ENI, acesta din urmă este un organism public controlat de statul italian, ai cărui membri ai consiliului și ai Comitetului Executiv sunt numiți prin decret de președintele Consiliului de Miniștri. De asemenea, deși ENI are obligația de a funcționa potrivit criteriilor economice, nu dispune de autonomie deplină și completă, dat fiind că are obligația de a ține cont de directivele adoptate de Comitato interministeriale per la programmazione economica (CIPE). Aceste elemente, considerate în ansamblul lor, dovedesc că ENI acționează sub controlul statului italian.

13 De asemenea, ENI poate, cu autorizația ministrului Participațiilor statului, să emită obligațiuni a căror rambursare în capital și dobânzi este garantată de stat. Fără a fi necesar să se pronunțe cu privire la întrebarea dacă această garanție constituie în sine un ajutor de stat, existența acesteia deosebește împrumuturile efectuate de ENI de împrumuturile efectuate în mod normal de o întreprindere privată.

14 În aceste condiții, Comisia putea, în mod corect, să considere fondurile furnizate de ENI celor patru filiale, prin intermediul societății Lanerossi, ca fiind intervenții de stat ce puteau constitui ajutoare. Contrar celor susținute de guvernul italian, nu este necesar să se demonstreze că acel capital de dotare primit de ENI de la statul italian era în mod specific și explicit destinat să compenseze pierderile celor patru filiale. Este suficient să se constate, în această privință, că în orice caz primirea unui capital de dotare a permis grupului ENI să elibereze alte resurse pentru acoperirea pierderilor celor patru filiale.

15 Prin urmare, primul motiv formulat de guvernul italian trebuie să fie respins.

Cu privire la încălcarea principiului egalității de tratament între întreprinderile publice și întreprinderile private

16 Guvernul italian și cel spaniol au susținut că decizia în litigiu a încălcat principiul egalității de tratament între întreprinderile publice și întreprinderile private, consacrat la articolul 90 din Tratatul CEE.

17 Guvernele susțin că este normal, în cadrul grupurilor industriale private, să se găsească transferuri financiare între societățile care servesc la compensarea pierderilor înregistrate de unul dintre membrii grupului. Astfel de transferuri se explică fie prin preocuparea de a proteja reputația grupului, fie printr-o strategie de prețuri stabilite la nivelul grupului, ceea ce îl poate determina să acopere pierderile într-un sector al activităților acestuia într-o anumită perioadă, sau printr-o decizie de dezinvestire progresivă, ceea ce poate determina grupul să acopere pierderile înregistrate în ultimii ani de activitate ai unuia dintre membrii săi. Prin urmare, un holding public trebuia să aibă autorizație pentru a compensa pierderile unuia dintre membrii săi în aceleași condiții ca un holding privat.

18 Potrivit celor două guverne, criteriul de investitor privat, folosit de Comisie pentru a stabili dacă într-adevăr compensarea pierderilor s-a făcut în condiții normale de piață, este prea strict. În sprijinul acestui argument, guvernele afirmă că este necesar să se facă distincție între, pe de o parte, investitorul privat, care este motivat exclusiv de obținerea profitului, și, pe de altă parte, un întreprinzător privat, ca de exemplu un holding industrial ale cărui decizii pot fi condiționate nu numai de posibilitățile de rentabilitate pe termen scurt, ci și de considerentele de ordin social sau regional.

19 Trebuie reamintit că, în această privință, Comisia s-a arătat conștientă de implicațiile principiului egalității de tratament între întreprinderile publice și întreprinderile private în comunicarea din 17 septembrie 1984 privind participarea autorităților publice la capitalul întreprinderilor, adresată statelor membre (publicată în *Buletinul Comunităților Europene* din septembrie 1984). Comisia constată în această comunicare, în mod corect, că acțiunea acestui principiu nu poate dezavantaja sau favoriza puterile publice atunci când acestea fac aporturi de capital.

20 Din același principiu al egalității de tratament rezultă că acele capitaluri puse la dispoziția unei întreprinderi, direct sau indirect, de către stat, în împrejurări care corespund condițiilor normale ale pieței, nu pot fi considerate ajutoare de stat. În speța de față, este necesar să se aprecieze dacă, în împrejurări similare, un grup industrial privat ar fi putut de asemenea să procedeze la compensarea pierderilor de exploatare ale celor patru filiale între anii 1983 și 1987.

21 În acest sens, trebuie reamintit că, astfel cum s-a pronunțat Curtea în Hotărârea din 10 iulie 1986, Belgia/Comisia, punctul 15 (234/84, Rec., p. 2263), un asociat privat poate aduce în mod rezonabil capitalul necesar pentru a asigura supraviețuirea unei întreprinderi care se află temporar în dificultate, dar care, în urma unei restructurări, poate redeveni profitabilă. Prin urmare, este necesar să se admită că o societate-mamă poate de asemenea, pe o perioadă limitată, să suporte pierderile uneia dintre propriile filiale în scopul de a permite încetarea activității acesteia din urmă în condiții optime. Asemenea decizii pot să fie motivate nu numai de probabilitatea obținerii unui profit material indirect, ci și de alte considerente, ca de exemplu preocuparea pentru menținerea imaginii de marcă a grupului, sau pentru reorientarea activităților proprii.

22 Cu toate acestea, atunci când aporturile de capital ale unui investitor public fac abstracție de orice probabilitate de rentabilitate, chiar și pe termen lung, aporturile respective trebuie să fie considerate ajutoare în sensul articolului 92 din tratat, iar compatibilitatea acestora cu piața comună trebuie să fie apreciată exclusiv în raport cu criteriile prevăzute de articolul citat.

23 În prezenta cauză, trebuie remarcat că cele patru filiale au înregistrat pierderi continue între 1974 și 1987 și că pierderile de exploatare compensate între 1983 și 1987 erau aproape egale cu cifrele de afaceri ale celor patru filiale în aceeași perioadă. De asemenea, în 1983, conducerea grupului ENI-Lanerossi s-a declarat convinsă de imposibilitatea unei restructurări a celor patru filiale, dar a efectuat în continuare o operațiune de reconversie care a dus, în ianuarie 1988, la transferul filialelor în sectorul privat. Pe de altă parte, se știe că sectorul de activitate al filialelor, respectiv cel al îmbrăcăminte pentru bărbați, se afla în situație de criză caracterizată prin grave probleme de adaptare ca urmare a supracapacităților structurale, a prețurilor reduse și a unei concurențe intense atât în interiorul, cât și în exteriorul Comunității.

24 Având în vedere aceste condiții și perioada în care ENI-Lanerossi și-a menținut sprijinul financiar pentru cele patru filiale, Comisia a putut, în mod corect, să considere că pierderile au fost compensate în condiții care ar fi fost inacceptabile pentru un investitor privat care își desfășoară activitatea în condiții normale de piață și că niciun investitor privat, nici chiar un holding industrial, nu ar fi ținut cont de preocupările evidențiate de guvernul italian și cel spaniol, care au fost menționate anterior. Astfel, Comisia putea să constate că niciun investitor privat nu ar fi compensat pierderi de capital atât de mari pe o perioadă atât de lungă. În consecință, este necesar să se considere că intervențiile grupului ENI constituiau ajutoare de stat în sensul articolului 92 alineatul (1) din Tratatul CEE.

25 Prin urmare, al doilea motiv formulat de guvernul italian trebuie să fie respins.

Cu privire la lipsa efectelor ajutorului în litigiu asupra comerțului și concurenței comunitare

26 Guvernul italian invocă insuficiența motivării concluziei Comisiei, potrivit căreia ajutoarele pentru cele patru filiale erau în măsură să afecteze comerțul dintre statele membre și să denatureze concurența. În acest sens, guvernul precizează că producția filialelor, care nu reprezenta decât 2,5 % din producția italiană în sectorul îmbrăcăminte pentru bărbați și 0,33 % din exportul italian în sectorul menționat, era prea redusă pentru a avea efect asupra comerțului comunitar și mai ales pentru a împiedica exporturile celorlalte state membre către Italia.

27 Trebuie remarcat încă de la început că, astfel cum s-a pronunțat Curtea în Hotărârea din 13 iulie 1988, Franța/Comisia, punctul 19 (102/87, Rec., p. 4067), un ajutor de stat poate să afecteze comerțul dintre statele membre și să denatureze concurența, chiar dacă întreprinderea beneficiară, care se află în concurență cu producătorii din alte state membre, nu participă la exporturi; atunci când un stat membru acordă un ajutor unei întreprinderi, producția internă poate fi menținută sau sporită cu consecința că posibilitățile întreprinderilor stabilite în alte state membre de a exporta propriile produse pe piața statului membru respectiv sunt diminuate în mod evident. Pe de altă parte, ajutoarele de valoare relativ mică pot totuși să afecteze comerțul dintre statele membre în cazul în care sectorul respectiv este caracterizat de o concurență intensă (Hotărârea din 11 noiembrie 1987, Franța/Comisia, punctul 24, 259/85, Rec., p. 4393).

28 În cazul de față, Comisia a precizat în actul atacat că, în perioada luată în considerare (1983–1987), industria textilelor fusese afectată de stagnarea cererii, prețurile reduse și supracapacitățile de producție. Comerțul intracomunitar în sectorul respectiv a cunoscut o creștere semnificativă, de la 19,3 % în 1983 la 29,1 % în 1986 din producția comunitară, demonstrând astfel o concurență intensă. Ajutoarele acordate de ENI au menținut artificial filialele în activitate după 1982 și le-au restabilit din punct de vedere financiar, facilitând astfel reconversia acestora și lichidarea anumitor locuri de producție ale căror costuri ar fi trebuit în mod normal să fie asumate de ENI-Lanerossis.

29 Având în vedere aceste elemente, aprecierea Comisiei potrivit căreia ajutoarele acordate celor patru filiale au conferit un avantaj substanțial asupra concurenților acestora și, prin urmare, puteau să aducă atingere comerțului și să denatureze concurența în sensul articolului 92 alineatul (1) din tratat este motivată suficient din punct de vedere juridic și este corectă. Prin urmare, motivul invocat de guvernul italian în această privință trebuie să fie respins.

Cu privire la încălcarea articolului 92 alineatul (3) literele (a) și (c) din tratat

30 Guvernul italian consideră că decizia atacată a fost adoptată încălcându-se, pe de o parte, articolul 92 alineatul (3) literele (a) și (c) din tratat pe motiv că ajutoarele respective făceau posibilă favorizarea sau promovarea dezvoltării regionale și sectoriale și, pe de altă parte, obligația motivării.

31 Guvernul contestă, în primul rând, afirmația Comisiei potrivit căreia numai câteva dintre unitățile celor patru filiale își desfășurau activitățile în regiuni în care nivelul de trai este anormal de scăzut sau în care exista un grad de ocupare a forței de muncă extrem de scăzut în sensul articolului 92 alineatul (3) litera (a). În acest sens, este necesar să se precizeze, pe de o parte, că toate unitățile a două dintre cele patru filiale se aflau în regiuni considerate de Comisie ca având un nivel de trai și un grad de ocupare a forței de muncă extrem de scăzute; pe de altă parte, trebuie precizat că provincia Arezzo, despre care Comisia a menționat la punctul X al doilea paragraf din decizia atacată că nu are un nivel de trai anormal de scăzut și nici un grad de ocupare a forței de muncă extrem de scăzut, este inclusă printre regiunile care pot să beneficieze de ajutor comunitar în temeiul Regulamentului (CEE) nr. 219/84 al Consiliului din 18 ianuarie 1984 de instituire a unei acțiuni comunitare specifice de dezvoltare regională pentru eliminarea piedicilor în dezvoltarea unor noi activități economice în anumite regiuni afectate de restructurarea industriei textilelor și îmbrăcăminte (JO L 27, p. 22).

32 În general, reclamanta susține că eforturile de restructurare și de reconversie făcute pentru cele patru filiale au facilitat dezvoltarea activităților economice în sectorul textilelor și în regiunile în cauză. Reclamanta contestă concluzia Comisiei potrivit căreia orice reconversie trebuia efectuată într-o perioadă scurtă și citează, ca parametru, perioada de cinci ani prevăzută pentru programele speciale de intervenție menționate la articolul 3 alineatul (6) din Regulamentul (CEE) nr. 219/84, citat anterior, perioadă care corespunde celor cinci ani (1983-1987) avuți în vedere de decizia atacată. Guvernul italian susține în fine că reconversia celor patru filiale a contribuit la realizarea obiectivelor politicii europene în sectorul confecțiilor pentru bărbați prin reducerea producției din acest sector.

33 În ceea ce privește afirmațiile guvernului italian, trebuie constatat că de fapt Comisia nu le-a contestat pe cele referitoare la stabilirea a două dintre cele patru filiale în zonele defavorizate, nici pe cele referitoare la situația economică a provinciei Arezzo.

34 În primul rând, trebuie reamintit că, în ceea ce privește aplicarea articolului 92 alineatul (3) din tratat, Comisia beneficiază de o extinsă putere de apreciere, a cărei exercitare implică aprecieri de ordin economic și social care trebuie făcute într-un context comunitar (Hotărârea din 14 februarie 1990, Franța/Comisia, punctul 49, C-301/87, Rec., p. I-307).

35 În al doilea rând, trebuie subliniat că, deși decizia atacată nu privește decât ajutoarele acordate celor patru filiale între 1983 și 1987, se știe că pierderile înregistrate de aceste întreprinderi au fost compensate începând din 1974, adică pe o perioadă totală de 14 ani.

36 Din decizia atacată reiese clar că aprecierea negativă a Comisiei cu privire la compatibilitatea ajutoarelor cu piața comună se întemeiează nu numai pe durata ajutoarelor, ci și pe natura acestora. Comisia precizează în mod corect că ajutoarele respective nu corespundeau nici orientărilor comunitare privind gestionarea ajutoarelor pentru industria textilelor și îmbrăcămintei, comunicate statelor membre prin scrisorile din 30 iulie 1971 și din 4 februarie 1977, nici orientărilor privind gestionarea ajutoarelor pentru salvare, comunicate statelor membre prin scrisoarea din 24 ianuarie 1979.

37 Orientările privind industria textilelor permit acordarea ajutoarelor pe o perioadă scurtă și în cazul în care sunt destinate unor operațiuni specifice, având ca obiectiv în special acela de a conferi beneficiarului un nivel de competitivitate suficient pentru a-i asigura succesul pe piața comunitară. În cazul de față, ajutoarele au fost folosite în general pentru a îmbunătăți situația financiară a celor patru filiale și pentru a menține artificial producția acestora. În ceea ce privește ajutoarele de salvare, din orientările comunitare reiese că acestea trebuie să ia forma unor împrumuturi sau garanții la împrumuturi și nu pot fi plătite decât în perioada de maxim șase luni necesară pentru a elabora un plan de redresare. Ajutoarele acordate în această cauză nu sunt în mod evident conforme cu aceste criterii și, prin urmare, nu pot fi considerate că încurajează dezvoltarea economică a regiunilor și a activităților respective.

38 În ultimul rând, trebuie constatat că din decizia atacată reiese în mod clar că argumentul guvernului italian, potrivit căruia reconversia celor patru filiale a contribuit la realizarea obiectivelor comunitare în sectorul îmbrăcămintei pentru bărbați, a fost examinat de Comisie în cursul procedurii. În acest sens, guvernul italian invocase o reducere a capacității de producție de 55 %, bazându-se pe o reducere corespunzătoare a personalului din cele patru filiale. Cu toate acestea, astfel cum se constată în decizie în mod corect, o reducere de personal nu duce automat la o reducere corespunzătoare a capacității de producție, în special atunci când este însoțită de o productivitate sporită. Pe de altă parte, chiar dacă se admite că reconversia celor patru filiale a avut ca efect reducerea producției în sectorul îmbrăcămintei pentru bărbați, se știe că 17 % din capacitatea de producție au fost reconvertite în alte subsectoare ale industriei textilelor și îmbrăcămintei, sporind astfel presiunile care apăsau sectoarele respective.

39 În aceste împrejurări, se impune concluzia că guvernul italian nu a prezentat elemente care să poată conduce la concluzia că într-adevăr Comisia a depășit limitele competenței de apreciere atunci când a considerat că ajutoarele nu îndeplineau condițiile pentru a putea beneficia de una dintre derogările prevăzute la articolul 92 alineatul (3).

Cu privire la încălcarea principiului încrederii legitime

40 Guvernul italian susține că modul în care a acționat Comisia între 1983 și 1987 a determinat o încredere legitimă în privința legalității ajutoarelor care trebuie cel puțin să împiedice Comisia să ordone restituirea acestora. În acest sens, reclamanta subliniază în primul rând lipsa unei proceduri formale între 20 mai 1983, dată la care Comisia a trimis o nouă scrisoare privind filialele grupului ENI-Lanerossi, și 19 decembrie 1984, dată la care Comisia a somat reclamanta să își prezinte observațiile. În al doilea rând, reclamanta afirmă că lăsând să treacă 55 de luni înainte de a opri procedura, Comisia a creat reclamantei o convingere rezonabilă în privința legalității ajutoarelor.

41 Acest argument nu poate fi acceptat. Într-adevăr, guvernul italian nu poate pretinde că a fost încurajat să creadă că ajutoarele respective erau compatibile cu piața comună, din simplul motiv că procedura prevăzută la articolul 93 din tratat nu a fost inițiată anterior, din moment ce în iunie 1983 guvernul a confirmat Comisiei intenția de a notifica acesteia orice intervenție viitoare în beneficiul celor patru filiale și în noiembrie 1983 a asigurat Comisia că nu preconiza nici un ajutor pentru întreprinderile respective.

42 În al doilea rând, trebuie constatat că guvernul italian nu a notificat niciodată Comisiei intenția de a continua să acorde ajutoare celor patru filiale, că în cursul procedurii de examinare guvernul a solicitat deseori termene suplimentare pentru a răspunde la cererile de informații ale Comisiei și că datele privind ajutoarele acordate pentru 1986 și 1987 nu au fost comunicate decât cu patru zile înaintea deciziei finale.

43 Atunci când un stat membru, care acordă un ajutor încălcând obligația notificării, prevăzută la articolul 93 alineatul (3) din tratat, se dovedește ulterior reticent în a oferi informații utile Comisiei, este răspunzător de prelungirea procedurii de examinare; prin urmare, nu poate folosi durata procedurii menționate ca argument pentru a invoca o încredere legitimă în privința compatibilității ajutoarelor respective cu piața comună. Acceptarea unei asemenea posibilități ar elimina, astfel cum a stabilit Curtea în Hotărârea din 20 septembrie 1990, Comisia/Germania (C-5/89, Rec., p. I-3437), efectul util al dispozițiilor de la articolele 92 și 93 din tratat în măsura în care autoritățile naționale ar putea astfel să-și întemeieze propriul comportament ilegal sau neglijența pentru a anula eficiența deciziilor adoptate de Comisie în temeiul dispozițiilor din tratat.

44 Prin urmare, motivul întemeiat pe încălcarea principiului încrederii legitime trebuie să fie respins.

Cu privire la ilegalitatea efectelor atribuite lipsei notificării

45 În primul rând, guvernul italian contestă faptul că lipsa notificării ajutoarelor le conferă acestora un caracter ilegal, astfel cum pretinde Comisia la punctul V al doilea paragraf din decizia contestată. În al doilea rând, guvernul declară că a respectat obligația prevăzută la articolul 93 alineatul (3) în măsura în care Comisia a fost informată cu privire la evoluția situației celor patru filiale în timp util pentru a-și prezenta observațiile.

46 Trebuie reamintit că la punctul 12 și următoarele din Hotărârea din 14 februarie 1990, C-301/87, citată anterior, se precizează consecințele încălcării articolului 93 alineatul (3). Curtea a stabilit acolo că, atunci când constată că un ajutor a fost instituit sau fără să fi fost notificat, Comisia are competența de a interveni. Comisia are dreptul, după ce a pus statul membru respectiv în posibilitatea de a-și prezenta observațiile, de a ordona statului, prin decizie provizorie în așteptarea rezultatului examinării ajutorului, să suspende de îndată acordarea ajutorului și să-i prezinte, în termenul stabilit de aceasta, toate documentele, informațiile și datele necesare pentru a examina compatibilitatea ajutorului cu piața comună.

47 În cazul în care statul membru se conformează în totalitate ordinului Comisiei, aceasta are obligația de a examina compatibilitatea ajutorului cu piața comună, în conformitate cu procedura prevăzută la articolul 93 alineatele (2) și (3) din tratat. În schimb, în cazul în care statul membru omite, în pofida ordinului Comisiei, să prezinte informațiile solicitate, aceasta are competența de a opri procedura și de a adopta decizia de constatare a compatibilității sau incompatibilității ajutorului cu piața comună în baza elementelor de care dispune.

48 În cazul în care statul membru omite să suspende acordarea ajutorului, în pofida ordinului Comisiei, aceasta are dreptul, în cursul procedurii de examinare a ajutorului pe fond, de a sesiza direct Curtea pentru constatarea încălcării tratatului.

49 Cu toate acestea, în speță, se știe despre Comisie că a efectuat examinarea compatibilității ajutoarelor în cauză cu piața comună și că ulterior a constatat, la articolul 1 din decizia atacată, că ajutoarele erau incompatibile cu piața comună în sensul articolului 92 din tratat. Prin urmare, această examinare poate face obiectul unui control judecătoresc.

50 Motivul întemeiat pe efectele atribuite lipsei notificării trebuie să fie, în consecință, respins fără să fie necesar să se răspundă la al doilea argument invocat de guvernul italian.

Cu privire la insuficiența motivării restituirii ajutoarelor

51 Guvernul italian susține în primul rând că decizia de ordonare a recuperării intră sub incidența puterii discreționare a Comisiei, a cărei exercitare trebuie să fie motivată. Or, în speță, Comisia nu a indicat nici un motiv pentru restituirea ajutoarelor.

52 Trebuie reamintit că, potrivit unei jurisprudențe constante, motivarea unei decizii trebuie să ofere părții interesate informațiile necesare pentru a ști dacă decizia este sau nu bine întemeiată și să permită Curții să exercite controlul cu privire la legalitate. Obligația motivării trebuie evaluată în funcție de circumstanțele cauzei, în special de cuprinsul actului, de natura motivelor invocate și de interesul pe care destinatarul acestuia îl poate avea pentru primirea explicațiilor (a se vedea, în special, Hotărârea din 20 martie 1985, Italia/Comisia, punctul 46, 41/83, Rec., p. 873).

53 În acest sens, trebuie reamintit că, în momentul inițierii procedurii prevăzute la articolul 93 alineatul (2), Comisia a informat guvernul reclamant că orice eventual ajutor acordat anterior deciziei de finalizare a procedurii ar putea determina o cerere de restituire și că această posibilitate a fost invocată într-o comunicare a Comisiei publicată în *Jurnalul Oficial* la 24 noiembrie 1983 (JO C 318, p. 3).

54 Din actul atacat rezultă că restituirea valorii totale a ajutoarelor a fost motivată de „gravitatea și amploarea încălcării”. Deși o asemenea justificare, considerată separat, poate părea de un laconism criticabil, trebuie subliniat că aceasta survine în cadrul unei decizii care explică, în detaliu, efectul ajutoarelor asupra unui sector în criză, precum sectorul textilelor și al îmbrăcăminte.

55 Rezultă astfel că motivul formulat de guvernul italian întemeiat pe insuficiența motivării trebuie să fie respins.

Cu privire la imposibilitatea recuperării ajutorului

56 Reclamanta a afirmat că aplicarea articolului 2 din decizie, referitoare la recuperarea ajutoarelor în cauză, era imposibilă. În acest sens, reclamanta precizează că, în primul rând, incertitudinea privind identitatea destinatarilor ordinului de recuperare este suficientă pentru a conferi ordinului un caracter ilegal. În această privință, reclamanta subliniază unele divergențe între motivele din decizia atacată care vizează recuperarea de la „beneficiarii” ajutoarelor, articolul 1 din aceasta, care face trimitere la grupul ENI-Lanerossi, și un telex al Comisiei din 23 noiembrie 1988, care face trimitere la o datorie a ENI. În al doilea rând, reclamanta susține că, potrivit dreptului italian, nu are nici un drept de a recupera, de la cumpărătorii celor patru filiale, sume care nu au fost luate în considerare în condițiile de vânzare ale întreprinderilor respective.

57 Trebuie subliniat, cu privire la pretinsa incertitudine a identității destinatarilor ordinului de restituire, că din decizia contestată reiese în mod clar că era necesar ca ajutoarele să fie recuperate de la întreprinderile care le-au folosit efectiv, adică cele patru filiale.

58 Dacă avea îndoieli serioase pe această temă, guvernul italian ar fi putut, ca oricare stat membru care, în momentul punerii în aplicare a unui ordin de restituire, întâlnește greutăți neprevăzute, să supună aceste probleme aprecierii Comisiei. În acest caz, Comisia și statul membru respectiv trebuie, în conformitate cu obligația cooperării loiale, precizată la articolul 5 din tratat, să colaboreze cu bună credință pentru a depăși problemele în scopul respectării integrale a dispozițiilor din tratat, în special a celor referitoare la ajutoare (a se vedea Hotărârea din 2 februarie 1989, Comisia/Germania, punctul 9, 94/87, Rec., p. 175).

59 În fine, orice incertitudine privind identitatea destinatarilor ordinului de recuperare a fost îndepărtată în cursul audierii din cadrul procedurii ordonanței președințiale în prezenta cauză, care a avut loc la 13 martie 1989, când agentul Comisiei a declarat că cererea de recuperare viza exclusiv cele patru filiale.

60 În ceea ce privește al doilea punct, trebuie remarcat că deși, în dreptul italian, ENI nu are dreptul de a recupera sume care nu au fost luate în considerare în condițiile de vânzare ale celor patru filiale, acest lucru nu poate împiedica aplicarea integrală a dreptului comunitar și, prin urmare, nu are efect asupra obligației de a proceda la recuperarea ajutoarelor respective.

61 Rezultă că ultimul motiv al guvernului italian trebuie să fie respins.

62 Întrucât niciunul dintre motivele formulate de guvernul italian nu poate fi acceptat, acțiunea trebuie respinsă în totalitate.

Cu privire la cheltuielile de judecată

63 Potrivit articolului 69 alineatul (2) din Regulamentul de procedură, partea care cade în pretenții este obligată la plata cheltuielilor de judecată, inclusiv a cheltuielilor aferente procedurii ordonanței președințiale. Întrucât reclamanta a căzut în pretenții, se impune obligarea acesteia la plata cheltuielilor de judecată ale Comisiei. Guvernul Regatului Spaniei suportă propriile cheltuieli de judecată.

Pentru aceste motive,

CURTEA

declară și hotărăște:

1) Respinge acțiunea.

2) Republica Italiană suportă cheltuielile de judecată ale Comisiei, inclusiv cheltuielile aferente procedurii ordonanței președințiale.

3) Guvernul Regatului Spaniei suportă propriile cheltuieli de judecată.

Due

Mancini

O'Higgins

Moitinho de Almeida

Rodríguez Iglesias

Díez de Velasco

Slynn

Kakouris

Schockweiler

Grévisse

Zuleeg

Pronunțată în ședință publică la Luxemburg, la 21 martie 1991.

Grefier
J.-G. Giraud

Președinte
O. Due